

KS. PAWEŁ ROKICKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

<https://orcid.org/0009-0005-4138-4463>

FORMACJA DUCHOWA PREZBITERÓW W ŚWIELE NAUCZANIA I DZIAŁALNOŚCI BISKUPA PŁOCKIEGO ZYGMUNTA KAMIŃSKIEGO

Wieloaspektowa formacja prezbiterów, przede wszystkim w jej wymiarze permanentnym, od wielu dziesięcioleci jest przedmiotem żywej dyskusji teologicznej, a także na płaszczyźnie innych dziedzin, zwłaszcza psychologii i pedagogiki. W ten nurt Kościoła katolickiego wpisał się poprzez swoje nauczanie, publikacje i działalność duszpasterską biskup płocki Zygmunt Kamiński¹. Głównym celem artykułu jest analiza jego wybranych tekstów oraz niektórych aktów administracyjnych i działalności duszpasterskiej, by wydobyć z nich konkretny profil i przedstawić propozycję formacji permanentnej prezbiterów, która była

¹ Abp Zygmunt Kamiński – ur. 20 lutego 1933 r., wyświęcony na prezbitera 22 grudnia 1956 r. w Lublinie, od 1971 r. doktor prawa kanonicznego. Dnia 28 października 1975 r. został mianowany biskupem pomocniczym lubelskim. Dnia 10 stycznia 1984 r. został mianowany przez Jana Pawła II koadiutorem biskupa płockiego Bogdana Sikorskiego (działalność pasterską rozpoczął w diecezji 30 stycznia 1984 r.). Następnie 10 lipca 1984 r., został mianowany administratorem apostolskim *sede plena* w Płocku, z zachowaniem tytułu koadiutora (dekret wszedł w życie z dniem 17 sierpnia 1984 r.). Od dnia 4 lutego 1988 r. biskup diecezjalny płocki, zaś od dnia 1 maja 1999 r. arcybiskup metropolita szczecińsko-kamieński. Szczegółowy biogram zob.: R. Misiak, *Życie i posługa pasterska arcybiskupa Zygmunta Kamińskiego. Lublin – Płock – Szczecin*, „Zeszyty Katechetyczne” (2006) nr 3-4, s. 16-37; J. Mandziuk, G. Wejman, *Kamiński Zygmunt*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 2004-2013*, t. 10, red. T. Błaszczyk, W. Gliński, J. Mandziuk, Warszawa 2019, s. 466-473.

zaproponowana i realizowana na przełomie lat 80. i 90. XX w. na Mazowszu.

Sobór Watykański II w ostatnim numerze Dekretu *Optatam totius* podkreśla, że formacja kapłańska nie kończy się wraz z uświęceniem studiów seminaryjnych i otrzymaniem święceń, ale powinna być kontynuowana i nieustannie udoskonalana, zwłaszcza w warunkach nowoczesnego społeczeństwa.² Ten sam temat podejmuje inny Dekret soborowy *Presbyterorum ordinis*, dopowiadając, że pewne trudności w życiu kapłańskim będą wynikały ze zmieniających się warunków ekonomicznych, społecznych i socjalnych, a przede wszystkim z negowania tradycyjnego porządku wartości.³ W takiej sytuacji zadaniem formacji księży nie jest oczywiście odłączanie czy izolowanie ich od wspólnot i świata, bo pasterze powinni znać swoje owce i ich problemy, ale powinna ona polegać na takim indywidualnym wysiłku duchownego i takim wspólnotowym umacnianiu go i towarzyszeniu mu, by był on niezmiennie wiernym świadkiem i szafarzem tajemnic Chrystusa.⁴ W sposób szczególny odpowiedzialność za prezbitera, w tym także szeroko rozumiana troska o jego stan duchowy, intelektualny i materialny, została powierzona biskupom diecezjalnym. Fakt ten jest mocno zaakcentowany w dokumentach soborowych, według których ordynariusze powinni uważać kapłanów za swoich synów, braci i przyjaciół oraz usilnie czuwać nad ich stałą formacją.⁵

Warto zauważyć, że w podobnym duchu problem permanentnego kształtowania serc i umysłów duchownych stawia *Kodeks prawa kanonicznego*, który w kan. 232 określa: „Kościół ma obowiązek, a zarazem własne i wyłączne prawo formowania tych, którzy są przeznaczeni do świętej posługi”⁶.

² Por. Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius* (od teraz: DFK), 22.

³ Por. Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* (od teraz: DK), 22.

⁴ Por. Tamże, 3.

⁵ Por. Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (od teraz: DB), 16; por. DK, 7.

⁶ *Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 2022, kan. 232.

Piętnastoletnia posługa pasterska biskupa Zygmunta Kamińskiego w diecezji płockiej przypadła na trudne czasy transformacji społeczeństwa i Kościoła w Polsce, naznaczone upadkiem komunizmu oraz problemami budzącej się demokracji⁷, co niewątpliwie znalazło odzwierciedlenie również w relacji samego biskupa do jego przebiterów. Głównym źródłem tego opracowania będzie piśmiennictwo Pasterza płockiego, ze szczególnym podkreśleniem listów pasterskich skierowanych bezpośrednio do kapłanów. W pierwszym z nich, z 6 lutego 1989 r., zostały zawarte słowa, które stanowią niejako program troski biskupa Kamińskiego o kapłanów: „Zależy mi – pisał – na Chrystusowym formacie naszego życia i posługi, na Chrystusowym modelu jedności kapłanów z biskupem i między sobą, na Chrystusowym stylu odczytywania *znaków czasu*, które nadchodzą”⁸. Nawiązując do tych stwierdzeń w niniejszym opracowaniu zostaną przeanalizowane trzy zagadnienia, które są bezpośrednio związane z duchową formacją kapłana: kapłan a Chrystus, kapłan we wspólnocie oraz kapłan wobec współczesnych wyzwań świata.

KAPŁAN WIERNY CHRYSTUSOWI

Odpowiedzialność za formację do kapłaństwa i formację permanentną przebiterów diecezji płockiej została powierzona biskupowi Kamińskiemu niecałe dwa miesiące po nominacji na koadiutora diecezji płockiej. 7 marca 1984 r. biskup płocki Bogdan Sikorski, mianując go wikariuszem generalnym i moderatorem Kurii Diecezjalnej, zawarł w tym samym dekrete wskazanie, by objął on także troskę Wyższe Seminarium Duchowne, Niższe Seminarium Duchowne, Studium

⁷ Zob. szerzej: R. Łatka, *Zmienna amplituda stosunków państwo-Kościół katolicki w PRL w latach 80. XX w.*, „Res Historica” (2015) nr 39, s. 225-256; zob. Łatka R., *Stosunki państwo-Kościół w latach osiemdziesiątych na przykładzie wizyt Jana Pawła II w Krakowie*, w: *Stosunki państwo-Kościół w Polsce w latach 1944–2010. Studia i materiały*, red. R. Łatka, Kraków 2013.

⁸ Z. Kamiński, *List pasterski do kapłanów (6 lutego 1989 r.)* (od teraz: *List do kapłanów* 1989), w: Tenże, *Z Tumskiego Wzgórza. Przepowiadanie pasterskie Biskupa Zygmunta Kamińskiego 1984-1994*, red. K. Dziadak, H. Seweryniak, Płock 1994 (od teraz: *Z Tumskiego Wzgórza*), s. 91.

Soborowe dla duchowieństwa⁹ oraz „formację ascetyczno-duchową kapłanów w ramach istniejących już względnie nowych praktyk, ćwiczeń i posiedzeń”¹⁰. Podkreślenie aspektu duchowego formacji kapłańskiej, przy jednoczesnym zachowaniu tradycji i otwarciu się na nowe rzeczywistości, wydaje się być jasnym wyrazem świadomej troski biskupa Sikorskiego o rozwój prezbiterium płockiego, a jednocześnie wskazaniem biskupowi koadiutorowi obszaru do pierwszoplanowego i wzmożonego działania w tej materii.

O potrzebie formacji duchowej prezbiterium płockiego może świadczyć również fakt, że już w 1985 r. biskup Kamiński przeprowadził dla swoich kapłanów rekolekcje i choć nie zachował się zapis wygłoszonych przez niego konferencji, to w swoim sprawozdaniu ks. Zenon Glicner, ówczesny kanclerz Kurii Diecezjalnej Płockiej, informował, że podczas nauk zostały podjęte tematy wiary, modlitwy, posłuszeństwa i odpowiedzialności za Kościół. Dodał też, że zaproponowane w czasie rekolekcji praktyki modlitewne miały na celu wyakcentowanie życia wewnętrznego w pracy i posłudze kapłańskiej.¹¹ Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że od samego początku nowo mianowany biskup płocki podkreślał to, co najbardziej wybrzmiewa w jego późniejszych przesłaniach, a mianowicie troskę o dobrze rozumianą tożsamość kapłańską.

We wspomnianym już pierwszym liście do swoich prezbiterów biskup Kamiński stwierdza, że tożsamość kapłańska „była i pozostanie zawsze

⁹ Studium Soborowe było odpowiedzią na wskazaną w *Dekrecie o posłudze i życiu kapłanów* potrzebę stałej formacji duchowieństwa. Zostało erygowane 6 kwietnia 1972 r. przez bpa Bogdana Sikorskiego. „Celem studium jest poszerzenie i pogłębienie wiedzy ze szczególnym uwzględnieniem aspektu duchowego, intelektualnego i duszpasterskiego, właściwego Kościołowi po Soborze Watykańskim II” (*Statut Soborowego Studium Teologiczno-Pastoralnego*, w: *XLII Synod Diecezji Płockiej (1987-1991)*, red. W. Góralski, J. Mackiewicz, Płock 1992, s. 204-205).

¹⁰ B. Sikorski, *Dekret Nr 2033/84*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (od teraz: MPP) (1984) nr 3, s. 94.

¹¹ Por. Z. Glicner, *Rekolekcje Ks. Biskupa Zygmunta Kamińskiego dla kapłanów płockich*, MPP (1985) nr 12, s. 462. Warto dodać, że wspomniane rekolekcje odbyły się w 1985 r. w trzech turnusach. W dniach 9-12 kwietnia w rekolekcjach w Zakroczymiu uczestniczyło 80 kapłanów, w dniach 24-27 czerwca w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku wzięło udział 110 duchownych, zaś w dniach 27-30 sierpnia – 108 kapłanów.

określana przez Ewangelię Chrystusową” oraz że źródłem tejże jest „pełne związanie z Chrystusem na służbie Ewangelii”¹². Kapłana i kapłaństwo zatem można zrozumieć jedynie w odniesieniu do Chrystusa. To właśnie w całkowitym przyłgnięciu do Jezusa i w osobistej relacji z Nim prezbiter może odkrywać głębię i sens własnego powołania oraz zrozumieć istotę własnej godności i służby.¹³ Pasterz Diecezji Płockiej, idąc za nauczaniem soborowym, ukazał zarówno sobie, jak i swoim kapłanom, niełatwą drogę wierności powołaniu i przyrzeczeniom złożonym w dzień święceń kapłańskich, drogę wierności Chrystusowi-Kapłanowi, która wyraża się w ciągłym upodabnianiu się do Niego.¹⁴

Początek zażyłości z Chrystusem dla większości duchowieństwa płockiego był związany z Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku, w którego kaplicy nad ołtarzem do dziś znajdują się słowa Chrystusa z Ewangelii św. Jana: „Nie wyście Mnie obrali, ałem Ja was wybrał” (J 16, 15). Biskup Kamiński, przywołując w pamięci ten obraz, podkreśla, że fundamentem powołania kapłańskiego jest zakorzenienie w Chrystusie. To On, nie patrząc na nasze zasługi i pochodzenie, wybiera, rzuca ziarno powołania i zanurza w swojej miłości.¹⁵ Biskup Płocki dodaje jednak, że prawdziwe przymierze z Chrystusem zostaje zawarte przez sakrament święceń kapłańskich. Pisma skierowane do kapłanów uwypuklają wagę tego dnia, w którym zostali oni wyświęceni, „aby głosić Ewangelię, być pasterzami wiernych i celebrować kult Boży *jako prawdziwi kapłani Nowego Testamentu*”¹⁶.

Dokument *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce* podkreśla, że „kapłan uczestniczy w sposób wiarygodny w «konsekracji – namaszczeniu»

¹² Z. Kamiński, *List do kapłanów 1989*, s. 92.

¹³ Por. J. Wątroba, *Permanentna formacja duchowa kapłanów w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (1963-1994)*, Częstochowa 1999, s. 33.

¹⁴ Por. Z. Kamiński, *List Pastorski do Kapłanów na Wielki Post (12 marca 1992 r.)*, w: Tenże, *Z Tumskiego Wzgórza. Przepowiadanie pasterskie Biskupa Zygmunta Kamińskiego 1984-1994*, red. K. Dziadak, H. Seweryniak, Płock 1994 (od teraz: *List do kapłanów 1992*), s. 229; por. DFK, 8.

¹⁵ Por. Z. Kamiński, *List do kapłanów 1992*, s. 229.

¹⁶ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (od teraz: KK), 28.

oraz w «misji» Chrystusa¹⁷ i te dwa niejako aspekty *ordinatio* są uwypuklone także przez Pasterza z Płocka. W pierwszej kolejności, oczywiście, wybrzmiewa fakt namaszczenia i piękno tego sakramentu, w którym księży zostają ogarnięci Miłością, bo „poznali i uwierzyli Miłości” (I J 4, 16). Niemniej, zdecydowanie częściej biskup Kamiński skupia się na ukazywaniu „misji”, czyli zadań wynikających ze święceń, a co za tym idzie na „kondycji kapłana nowego Przymierza, ucznia *miłości* i z *miłości*”¹⁸. W *Liście pasterskim do kapłanów na Wielki Post* z 1992 r., przytaczając słowa Jana Pawła II z rekolekcji z 1986 r. o kapłaństwie wpisanym „w misję Osób Bożych, w Ich wzajemny Dar w Sercu Trójcy Świętej”, Pasterz Płocki zauważa, że poprzez święcenia prezbiterzy stają się uczestnikami tego daru i otrzymują Chrystusową misję zbawiania, czyli zostają wpisani w „odwieczny plan Ojca, plan zbawienia świata i człowieka”¹⁹. Aby zobrazować to, co się dokonuje w momencie święceń, Ordynariusz porównuje kapłana do ewangelicznego bogatego młodzieńca (por. Łk 18, 22), który jest zaproszony do pozostawienia wszystkiego i pójścia za Chrystusem. Sakrament święceń zatem powinien wiązać się z оголоceniem się ze wszystkiego i z oddaniem siebie samego na służbę Chrystusowi, bo „w chwili święceń Jezus pragnie [...], by każdy z nas powierzył Mu swoje usta – przez które mógłby dalej nauczać, swoje ręce – by nadal mógł pomagać ludziom, swoje serce – by nadal mógł kochać, całego siebie – by był ciągle obecny pośród swego ludu”²⁰. Trzeba jednak dodać, że sens nie jest w samym оголоceniu, gdyż prawdziwym skutkiem święceń jest ontyczna więź z Chrystusem, która sprawia, że kapłan działa *in persona Christi*²¹, co oznacza, że – jak syntetycznie ujmuje to *Katechizm Kościoła katolickiego* – „przez pełniące go posługę święceń działa i zbawia sam Chrystus”²².

¹⁷ *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999, s. 54.

¹⁸ Z. Kamiński, *List do kapłanów 1989*, s. 92.

¹⁹ Z. Kamiński, *List do kapłanów 1992*, s. 229.

²⁰ Tamże.

²¹ Por. DK, 2; por. Jan Paweł II, Posynodalna Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996 (od teraz: PDV), 15, por. A. Sikorski, W. Wołyniec, *In persona Christi*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, Lublin 1997, kol. 263-264.

²² *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994, 1584.

Wspomniana więź z Chrystusem jest sprawą fundamentalną w całym życiu kapłańskim i wymaga ciągłej pracy duchowej. Innymi słowy, wierność Chrystusowi zakłada „zażyłość z Chrystusem”²³. Jest ona szczególnie widoczna w modlitwie, dlatego też biskup Kamiński wzywa swoich księży do szczególnej troski o czas indywidulanego i bezpośredniego spotkania z Panem. Jego zdaniem jest to najlepsza droga odkrywania Boga w Trójcy Świętej Jedyne, który jest ostateczną racją istnienia, wysiłków, trudów i cierpień.²⁴ W życiu kapłana nie może zabraknąć rozmyślenia, Liturgii godzin, jak również różańca. Dodatkowo akcent położony jest na lekturę Pisma Świętego i dzieł ascetycznych, nawiedanie i adorację Najświętszego Sakramentu oraz rachunek sumienia.²⁵

Ważne jest, że sam Pasterz w wielu przypadkach staje się nauczycielem modlitwy, gdyż swoje przesłania kończy zachętą do niej, podaniem intencji, ale też właściwymi jej słowami. Szczególny w tym kontekście jest *List do kapłanów z 1995 r.*, którego zwieńczeniem są słowa uwielbienia, zawierzenia i prośby skierowane do Jezusa Miłosiernego za wstawiennictwem Matki Kapłanów i ówczesnych Sług Bożych, a dziś błogosławionych biskupów płockich Antoniego Juliana Nowowiejskiego i Leona Wetmańskiego. Godna podkreślenia jest jedna intencji z tej modlitwy wypowiedziana przez Biskupa Zygmunta w imieniu całego prezbiterium płockiego: „Błagamy Cię, Chryste, [...] abyśmy dochowali Ci wierności, Jezu, który «do końca nas umiłowaleś» (J 13, 1)”²⁶.

Szczególne miejsce w duchowej formacji kapłana zajmuje Eucharystia. Pasterz Płocki poświęca jej wiele uwagi, przypominając przede wszystkim swoim księżom, że stanowi ona najważniejszy moment każdego dnia. Stąd też, wzywając ich do należytej troski o jej przygotowanie i przeżywanie, pisze: „Niech będzie więc będzie ona opatrzona

²³ Z. Kamiński, *List do kapłanów 1992*, s. 229; por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, Città del Vaticano 1994 (od teraz: DPŻK), 38.

²⁴ Por. Z. Kamiński, *Zaproszenie na Uroczystości Zygmuntońskie*, w: Z. Tumskiego *Wzgórza*, 271.

²⁵ Por. *Statuty XLII Synodu Płockiego*, w: *XLII Synod Diecezji Płockiej (1987-1991)*, dz. cyt., s. 92; por. DPŻK, 39.

²⁶ Z. Kamiński, *List do Kapłanów na Wielki Post 1995*, MPP (1995) nr 4 (od teraz: *List do kapłanów 1995*), s. 199.

skupieniem, niepodzielnością kapłańskiego serca oraz medytacją nad Słowem Bożym przypisanym przez Kościół. [...] Niech będzie uwieczniona adoracją osobistą na znak, że nasza posługa wykracza poza przemijający czas i postać tego świata”²⁷. Warto dodać, że wyrazem troski o tak przeżywaną Eucharystię, a tym samym o życie duchowe prezbiterów i wiernych, jest wydany 14 stycznia 1985 r. *Dekret w sprawie częstotliwości sprawowania Mszy św.*, który jawi się przede wszystkim jako owoc osobistych i uważnych obserwacji duszpasterstwa parafialnego. Odwołując się w pierwszej kolejności do prawa kanonicznego Kościoła, ale też do ducha liturgii, biskup Kamiński poleca, aby niedzielne Msze św. były sprawowane nie częściej niż co półtorej godziny.²⁸

Nie można mówić o kapłańskiej wierności Chrystusowi bez korzystania z sakramentu pokuty. Fundamentalne znaczenie praktyki częstej spowiedzi było często przypomniane przez Płockiego Pasterza przy różnych okazjach, w sposób szczególny w listach wielkopostnych.²⁹ Można zauważyć, że ten temat przybiera na sile przez kolejne lata jego posługi na Mazowszu, bo zmieniający się świat coraz bardziej zaczął przyjmować mentalność oświeceniową i godzić się na grzech. Stąd jednym z zadań duszpasterza stało się przekonywanie ludzi o grzechu, ale również w takiej sytuacji musi mieć on świadomość własnej grzeszności. Ordynariusz Płocki podkreśla, że „tylko człowiek, który się nawraca, jest zdolny przemieniać samego siebie i zmieniać świat, w którym żyje”³⁰. Czy zatem ksiądz się nawraca? Biskup Kamiński kieruje do swoich prezbiterów przestrozę, że mogą się oni do tego stopnia przyzwyczaić się do bycia jedynie szafarzami sakramentu pokuty, że uśpią własne sumienie i zatracą wrażliwość na ustawiczne nawracanie samego siebie.³¹ W ten sposób chce on jednoznacznie wskazać, że kapłan ma nie tylko być

²⁷ Z. Kamiński, *List do kapłanów 1989*, s. 94.

²⁸ Por. Z. Kamiński, *Dekret w sprawie częstotliwości sprawowania Mszy św.*, MPP (1985) nr 3, s. 93-94.

²⁹ Zob. Z. Kamiński, *List pasterski na Wielki Post (31 stycznia 1991)*, w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 144-150; por. Tenże, *List pasterski na Wielki Post (31 stycznia 1991)*, w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 144-150; por. Tenże, *List pasterski na Wielki Post (24 lutego 1994)*, w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 293-298.

³⁰ Z. Kamiński, *List do kapłanów 1995*, s. 193.

³¹ Por. Z. Kamiński, *List do kapłanów 1992*, s. 229.

szafarzem, ale i penitentem, bo od wytrwałego i sumiennego korzystania ze spowiedzi zależy zarówno jego duchowe i apostołskie życie, jak i powierzonych mu wiernych.³²

Dokumenty XLII Synodu Diecezjalnego, zarządzanego w pierwszych miesiącach pobytu biskupa Kamińskiego w Płocku, przypominają duchownym o regularnej spowiedzi, co najmniej raz w miesiącu, dając wskazówkę do wyboru stałego spowiednika.³³

Nie można pominąć faktu, że sakrament pokuty i pojednania nabiera szczególnego znaczenia w diecezji płockiej, naznaczonej pierwszymi objawieniami Jezusa Miłosiernego św. Faustynie Kowalskiej w dniu 22 lutego 1931 r. Pasterzowi z Płocka zależało, aby kult Jezusa Miłosiernego, zagościł i rozwijał się na Mazowszu. Chciał, aby każdy wierny doświadczył Miłosierdzia, czyli „tej miłości, która jest potężniejsza niż śmierć i grzech”³⁴. Komentując natomiast prośbę Chrystusa, by św. Faustyna mówiła przebiterom o Jego miłosierdziu, zachęca ich, by z wielką ufnością i odwagą otwierali się na niewyczerpane skarby Miłosierdzia Bożego.³⁵ Można przypuszczać, że nabożeństwo do Jezusa Miłosiernego, wyniesione z domu rodzinnego i z odwagą wyrażone na obrazku prymitywnym w podpisie: „Jezu, ufam Tobie”, Pasterz Płocki pragnął zaszczerpić w powierzonym sobie Kościele partykularnym. Można pójść jeszcze o krok dalej stawiając tezę, że właśnie otwarcie na Miłosierdzie Boże stanowiło w jego oczach szczególną pomoc w formacji kapłańskiej, bo – jak mówił – „w trudnych warunkach nawracania się człowieka

³² Por. Jan Paweł II, Posynodalna Adhortacja apostołska *Reconciliatio et paenitentia*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, 31; por. PDV, 26; por. R. Selejdak, *Kapłan penitentem i szafarzem sakramentu pokuty i pojednania*, „Colleganea Theologica” 80 (2010) nr 1, s. 57-80.

³³ Por. *Statuty XLII Synodu Płockiego*, dz. cyt., s. 92.

³⁴ Z. Kamiński, *List pasterski na rozpoczęcie peregrynacji Obrazu Jezusa Miłosiernego w Diecezji Płockiej*, w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 244. Warto podkreślić, że z woli biskupa Kamińskiego od 7 czerwca 1992 r. w diecezji płockiej odbywała się peregrynacja obrazu Jezusa Miłosiernego. Obraz został poświęcony przez Papieża Jana Pawła II czasie jego pobytu w Płocku 7 czerwca 1991 r. (z okazji 60. rocznicy objawień Jezusa Miłosiernego w tym mieście). Innym wymiarem kultu Jezusa Miłosiernego jest erygowanie parafii Miłosierdzia Bożego w Pułtusk-Popławach – dekret wszedł w życie 20 września 1992 r.

³⁵ Por. Z. Kamiński, *List do kapłanów 1989*, s. 94.

modlitwa do Miłosierdzia Bożego mobilizuje, ona go jakoś uskrzydla, w ciężkich skrzydłach jest podporą”³⁶.

KAPŁAN WE WSPÓLNOCIE

Kolejnym elementem formacji duchowej prezbiterium plockiego, podkreślanym wielokrotnie przez Pasterza tej diecezji, jest jedność. To nie powinno dziwić, biorąc pod uwagę fakt, że słowa z Ewangelii św. Jana, zapisane w języku łacińskim: *Ut omnes unum sint*, towarzyszyły jemu i pozostałym 53 neoprezbiterom ówczesnej diecezji lubelskiej w dniu święceń kapłańskich, by w końcu stać się jego zawołaniem biskupim, zarówno w posłudze biskupa pomocniczego, jak i diecezjalnego. Biskup Kamiński wspomina, że wybór tego zawołania w latach 50. XX w. był reakcją na specyfikę tamtego okresu, ponieważ „wówczas były podziały wśród duchowieństwa (księży-patrioci) i walka z Kościołem”³⁷. Oczywiście, taka motywacja mogła towarzyszyć i w latach jego posługi biskupiej w Płocku, choć wydaje się słusznym sądzić, że tak, jak Chrystus prosił Ojca o jedność dla swoich uczniów, tak również z pasterskiego serca biskupa wpływała modlitwa o duchową jedność w kraju, w diecezji, aż wreszcie wśród duchownych. Potwierdzeniem tego może być np. nabożeństwo synodalne, podczas którego biskup Kamiński modlił się w pierwszej kolejności za swoich biskupów pomocniczych i za wszystkich kapłanów, prosząc konkretnie o to, by jego posługa przyczyniała się do kształtowania zarówno świętości, jak i jedności duchowieństwa plockiego.³⁸

Troska o jedność całego prezbiterium wypływa z dokumentów Soboru Watykańskiego II, który – skupiając się na idei Kościoła jako „Ludu Bożego” – otworzył drogę do „rozumienia posługi kapłańskiej jako dynamicznej jedności trzech stopni święceń, a jedność ta wynika

³⁶ *Życie jest nam dane i zadane. Z ks. abp. Zygmuntem Kamińskim rozmawia Maciej Drzonek*, Sandomierz 2009, s. 102.

³⁷ Tamże, s. 106.

³⁸ Por. Z. Kamiński, *Powołani do świętości. Nabożeństwo synodalne*, w: Z. Tumskiego *Wzgórza*, s. 152.

z relacji z biskupem jako zasadą jedności jego Kościoła”³⁹. Właśnie do dokumentów soborowych nawiązuje biskup Kamiński, kiedy chce ukazać istotę tej jedności. Wybrzmiało to w sposób szczególny przy okazji święceń biskupich księdza Romana Marcinkowskiego. Zwracając się do kapłanów podkreślił – za Dekretem *Christus Dominus* – że oni razem z biskupem tworzą jedno kapłaństwo i jedną owczarnię. Następnie zaś nawiązał do Konstytucji *Lumen gentium*, która w numerze 28 dotyka sedna tej refleksji, podkreślając, że relacja między prezbiterami a biskupem jest istotna nie tylko z punktu widzenia funkcjonalnego, ale przede wszystkim ze względu na jej sakramentalne podstawy.⁴⁰

Jak ta troska o jedność wyglądała w praktyce? Jednym z podstawowych wymiarów, ale także widocznych jej znaków, jest dialog, bo „nie można być dobrym księdzem bez synowskiego dialogu z biskupem”⁴¹. Pasterz Płocki od samego początku swojej posługi na taki dialog był otwarty, ale mając świadomość wielkości i odległości w diecezji, liczby kapłanów⁴² oraz różnorodności spraw i problemów zaprosił biskupów pomocniczych do dzielenia troski o formację duchową kapłanów. W 1991 r. wydał dekret, którym podzielił diecezję na trzy rejony, przypisując do nich odpowiednio siebie oraz biskupów pomocniczych: Romana Marcinkowskiego i Andrzeja Suskiego. Był to nie tylko wyraz troski o formację kapłanów, ale też znak jedności i zaufania do współbraci w biskupstwie.⁴³ Warto dodać ponadto, że sam biskup Kamiński, zapytany po latach o relacje z kapłanami diecezji płockiej stwierdził, że nie były

³⁹ D. Vitali, *Le novità del concilio Vaticano II sul ministero ordinato*, „Seminarios” 66 (2021) nr 228, s. 115.

⁴⁰ Por. Z. Kamiński, *Słowo powitania wygłoszone podczas Święceń Biskupich Biskupa Romana Marcinkowskiego*, w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 19.

⁴¹ Franciszek, *Discorso del Santo Padre Francesco ai Seminaristi dell'Arcidiocesi di Agrigento* (24 novembre 2018) https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2018/november/documents/papa-francesco_20181124_seminaristi-agrigento.html (dostęp 10.11.2025).

⁴² W diecezji płockiej na dzień 1 marca 1991 r. posługę sprawowało 563 kapłanów diecezjalnych i 58 zakonnych. J. Mariański, *Diecezja Płocka przed rokiem 2000*, w: *XLII Synod Diecezji Płockiej (1987-1991)*, dz. cyt., s. 32.

⁴³ Por. Z. Kamiński, *Dekret o pasterskim posługiwaniu księży biskupów*, MPP (1991) nr 12, s. 527-528.

one „cukierkowate”, ale oparte o konkretne i poważne rozmowy ukierunkowane na tematy duszpasterskie i budowanie relacji z wiernymi.⁴⁴

W kształtowaniu i umacnianiu jedności biskupa z prezbiterami miał również pomagać liczny udział duchowieństwa w różnych uroczystościach odbywających się na forum diecezjalnym. Wśród nich najważniejsza była wspólna celebracja Mszy Krzyżma, do udziału w której zobowiązani byli wszyscy kapłani, bo ta szczególna liturgia wielkoczwartkowa winna być wyrazem głębokiej jedności między biskupem a kapłanami.⁴⁵ „Ta jedność – jak zaznacza Pasterz Płocki – jest przekazywana przez poświęcenie olejów, które będą używane w obrzędach sakramentalnych”⁴⁶. Duże znaczenie wspólnototwórcze miały też święcenia kapłańskie, w których, zgodnie z zarządzeniem biskupa, powinna uczestniczyć jak największa liczba kapłanów.⁴⁷ Dla biskupa Kamińskiego udzielanie święceń prezbiteratu było powodem ogromnej radości, wzruszenia i wdzięczności Duchowi Świętemu za „szczególny dar duchowej płodności”⁴⁸.

Wszystko to, na co do tej pory została zwrócona uwaga, pokazuje jedną stronę medalu, czyli troskę ze strony Pasterza Płockiego, okazywaną w przemówieniach i dekretach. Niemniej, więc, jaka jest między biskupem i kapłanem, nie zakłada tylko wysiłku ze strony pasterza, ale domaga się odpowiedzi ze strony kapłana. To jedno z zadań stałej formacji duchowej, by kapłan nieustannie weryfikował swoją postawę wobec biskupa diecezjalnego. W kontekście jedności całego prezbiterium ważnym jest, aby na propozycje i decyzje pasterza, kapłan potrafił odpowiedzieć w duchu zaufania i posłuszeństwa. Wspomina o tym biskup Kamiński, mówiąc, że „nie można być wiarygodnym świadkiem

⁴⁴ Por. *Życie jest nam dane i zadane*, dz. cyt., s. 160.

⁴⁵ Por. Z. Kamiński, *Zarządzenie o stałej formacji kapłanów Diecezji Płockiej*, MPP (1999) nr 5, s. 264.

⁴⁶ *Mój powszedni dzień. Wywiad z Biskupem Zygmuntem Kamińskim, rozmawiają R. Kamiński i G. Ostrowski*, „Sursum Corda. Czasopismo Studentów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku”, edycja specjalna LXXI (1998) nr 4, s. 6.

⁴⁷ Por. Z. Kamiński, *Zarządzenie w sprawie święceń kapłańskich*, MPP (1993) nr 9, s. 601.

⁴⁸ *Mój powszedni dzień*, dz. cyt., s. 6.

Miłości [...] bez posłuszeństwa jako wsluchania w Słowo Boże, pasterską troskę biskupa i potrzeby wspólnoty diecezjalnej”⁴⁹.

Jedność w życiu kapłana nie ogranicza się jedynie do jego relacji z biskupem. „Komunia eklezjalna”, jak podkreśla *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, powinna się wyrażać również w szczególnej więzi z całym prezbiterium diecezjalnym.⁵⁰ Dekret soborowy *Presbyterorum ordinis* wskazuje, że dzięki święceniom prezbiterzy zostają połączeni więzami najściślejszego braterstwa sakramentalnego, a współpracując w diecezji pod zwierzchnictwem biskupa stają się jednym zespołem prezbiterów.⁵¹ A zatem już sama świadomość wspólnoty wiary, powołania, daru święceń i przynależności do tej samej diecezji powinna prowadzić do owocnej współpracy kapłańskiej i wzajemnej troski o siebie nawzajem. Kładł to na sercu swoim kapłanom biskup Kamiński, przypominając słowa Psalmu 133: „Oto jak dobrze i jak miło, gdy bracia mieszkają razem” (w. 1). Niemniej był on też świadomy problemów pojawiających się w relacjach proboszcz-wikariusz, nadmiernego indywidualizmu wśród duchowieństwa czy też izolowania się od współbraci. Lekarstwem na te trudności, a jednocześnie środkiem stałej formacji miałyby być spotkania w kapłańskiej wspólnotcie z czasem na modlitwę i wzajemnym dzieleniem się swoimi doświadczeniami.⁵² Można przypuszczać, że intencją Biskupa było to, aby braterstwo sakramentalne miało swój konkretny wyraz w codzienności w postaci bratniego miłosierdzia oraz kapłańskiej solidarności. Ta pierwsza byłaby impulsem do odpowiedzialności duchowej, do udzielania rady, ale też do upomnienia braterskiego; druga, natomiast, prowadziłaby do dostrzegania i wspierania potrzeb materialnych, w sposób szczególnie kapłanów zajmujących się budową nowych świątyń.⁵³

Ostatnim wymiar wspólnoty kapłańskiej jest określany przez relacje ze świeckimi. Zwracał na to uwagę XLII Synod Płocki, wskazując na potrzebę przemyślenia na nowo stosunku duszpasterza do wiernych.

⁴⁹ Z. Kamiński, *List do kapłanów 1989*, s. 95.

⁵⁰ Por. DPŻK, 21.

⁵¹ Por. DK, 8.

⁵² Por. Z. Kamiński, *List do kapłanów 1989*, s. 95.

⁵³ Por. Tamże.

Jednocześnie Synod przestrzega przed paternalistycznym traktowaniem świeckich, którzy także otrzymują od Ducha Świętego charyzmaty umożliwiające pełnienie różnych posług w Kościele.⁵⁴ Nie ulega wątpliwości, że takie zapisy synodalne są w pierwszej kolejności owocem refleksji Kościoła Płockiego nad dokumentami *Vaticanum II*. Warto przypomnieć istotną definicję pojęcia „świeccy”, o których Konstytucja *Lumen gentium* mówiła, że „są to wierni, którzy wcieleni przez chrzest w Chrystusa, ustanowieni jako Lud Boży, stawszy się na swój sposób uczestnikami kapłańskiej, prorockiej i królewskiej misji Chrystusa, sprawują właściwe całemu ludowi chrześcijańskiemu posłannictwo w Kościele i świecie”⁵⁵. Ale to także owoc zasłuchania w nauczanie Jana Pawła II przedstawione w Adhortacji *Christifideles laici* oraz podczas pielgrzymek do Polski. To właśnie nauczanie Papieża Polaka stało się impulsem do działania i głównym punktem odniesienia dla biskupa Zygmunta Kamińskiego, którego myśl o relacjach duchowieństwa i świeckich można ująć w jednym zdaniu, które on sam odniósł zarówno do kapłanów, jak i do biskupów: „Nie wolno nam być ponad człowiekiem, ponad powierzoną nam wspólnotą, jej troskami i problemami”⁵⁶.

Zadanie, które Pasterz Płocki stawia przed swoimi kapłanami, jest tylko na pozór łatwe. Prezbyter ma być bratem pośród braci. Zgodnie bowiem z *Pastores dabo vobis*, „nie został on postawiony «przed» Kościołem, ale «w» Kościele”⁵⁷, a Kościół nie należy tylko do niego i to nie on go stanowi. Niemniej, trudno było przyjąć taką postawę prezbyterom, którzy przez lata dźwigali na swoich barkach odpowiedzialność za całość życia parafii. Problem był tym trudniejszy, że zobowiązanie do otwarcia się na świeckich padło na grunt nieufności związanej z latami komunizmu, a później z głęboką transformacją społeczno-ustrojową, spowodowaną przełomem 1989 r. Na ile zatem prezbyterzy diecezji płockiej byli przygotowani na współpracę ze świeckimi i jakie wskazówki w tym temacie przekazywał Pasterz?

⁵⁴ Por. *Statuty XLIII Synodu Płockiego*, dz. cyt., 63.

⁵⁵ KK, 31.

⁵⁶ Z. Kamiński, *List do kapłanów 1989*, s. 93.

⁵⁷ PDV, 74.

Analiza nauczania biskupa Zygmunta Kamińskiego pokazuje, że przez pierwsze lata swojej działalności podkreślał on ogromną rolę posługi i zaangażowania świeckich w przygotowaniu do sakramentów oraz katechizacji, jak i zadania wychowawcze rodziców chrześcijańskich. Oczywiście, liczone też na wsparcie materialne i duchowe wiernych świeckich we wszystkich projektach związanych z budowlami kościołów i kaplic. Natomiast jednym z pierwszych wyrazów konkretnego docenienia posłannictwa świeckich w Kościele Płockim było powołanie do istnienia Klubu Inteligencji Katolickiej w Płocku 1 lipca 1987 r. Nie może jednak umknąć uwadze fakt, wspomniany przez samego Biskupa w komunikacie do diecezjan, że powstanie tego Klubu było efektem usilnych starań grupy katolików płockich.⁵⁸ Podobne zachęty do angażowania się kapłanów w duszpasterstwo płynęły od biskupa Zygmunta, gdy w diecezji powstało Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej, jak i wówczas, gdy odrodziła się Akcja Katolicka.⁵⁹

Uwrażliwienie na zagadnienie współpracy między pasterzami i wiernymi świeckimi pojawia się liście pasterskim, skierowanym do kapłanów lutym 1989 r., czyli niewiele ponad dwa miesiące po ogłoszeniu Adhortacji *Christifideles laici*. Biskup Kamiński wskazuje, by każda parafia, w zależności od swojej specyfiki, stała się miejscem otwartym na wszelkie formy duszpasterstwa. Jego pragnieniem jest parafia jako wspólnota wspólnot, bo „tak żyje Kościół owiany tchnieniem Ducha Bożego i taka musi być opcja preferencyjna”⁶⁰. Stąd wypływa prośba o otwarcie, ufność, towarzyszenie grupom modlitewnym i społecznym, aż wreszcie o działanie w obronie ludzkiej godności. Warto podkreślić, że celem gromadzenia ludzi wokół Kościoła i angażowania ich w duszpasterstwo nie było jednak życie parafialne jako takie, ale przygotowanie ich do bycia świadkami Chrystusa i Kościoła w społeczeństwie. W tym kontekście Biskup Kamiński cytuje słowa Jana Pawła II skierowane do kapłanów w Szczecinie podczas pielgrzymki w 1987 r., w których Papież

⁵⁸ Por. Z. Kamiński, *Inauguracja działalności Klubu Inteligencji Katolickiej w Płocku*, w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 57-58.

⁵⁹ Zob. W.J. Wybult, *Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej 1989-2019: studium historyczno-prawne*, Płock 2019.

⁶⁰ Z. Kamiński, *List do kapłanów 1989*, s. 93.

przekonywał, że od umiejętności współpracy duchownych i świeckich zależy utrwalanie w sposób przekonujący podstaw etycznego ładu.⁶¹ Jeszcze mocniej wybrzmiewa to w kazaniu Pasterza z Płocka na Jasnej Górze, kiedy zaznacza, że „katolicy świeccy jako członkowie Kościoła i obywatele państwa mają nie tylko prawo, ale i święty obowiązek obrony swoich przekonań i fundamentalnych wartości tam, gdzie żyją i działają”⁶². Dlatego też zadaniem kapłanów jest taka obecność przy świeckich i taka z nimi współpraca, by nie było rozłamu między wyznawaną wiarą a życiem codziennym.

Te dwa aspekty, tzn. wiara i żywy udział wiernych świeckich w liturgii i w życiu parafii oraz ich świadomy i odważny apostołat zostały podkreślone w nabożeństwach i sesjach XLII Synodu Diecezji Płockiej.⁶³ Oczywiście, w tych samych dokumentach wspomina się o zaangażowaniu dorosłych świeckich w liturgię przez proponowanie im posługi lektora, kantora czy komentatora, natomiast nie ma jeszcze mowy o konstruktywnej roli wspólnoty wiernych w życiu prezbitera. Duszpasterz bowiem potrzebuje wsparcia świeckich nie tylko w organizacji i administracji życia parafialnego, ale też w przeżywaniu wiary i kapłaństwa. Synodalne spotkania i dokumenty były ważnym krokiem w budowaniu komunii jedności między kapłanami a świeckimi.

KAPŁAN WOBEC WYZWAŃ ŚWIATA

Problemy ostatnich lat reżimu komunistycznego, jak i rozliczne, nowe zagrożenia, z którymi społeczeństwo polskie musiało się mierzyć w pierwszych latach demokracji, Biskup Kamiński pojmował jako wyzwanie duszpasterskie i zobowiązanie dla prezbiteryum płockiego do

⁶¹ Por. Jan Paweł II, *Spotkanie z alumnami, kapłanami i siostrami zakonnymi w bazylice katedralnej (Szczecin, 11 czerwca 1967 r.)*, w: *Jan Paweł II w Polsce. 2-10 VI 1979, 16-23 VI 1983, 8-14 VI 1987. Przemówienia i homilie*, Warszawa 1991, s. 622.

⁶² Z. Kamiński, *Matko, spraw, abyśmy byli jedno. Kazanie na Jasnej Górze*, w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 277.

⁶³ Por. Z. Kamiński, *List do kapłanów 1989*, s. 93-94; por. Tenże, *Powołani do świętości*, dz. cyt., s. 154-156; por. Tenże, „*Sentire cum Ecclesia*”. *Kazanie wygłoszone na nabożeństwie inauguracyjnym III Sesję Synodu Płockiego*, w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 170-172.

wyťažonej pracy w parafiach, zdecydowanego głoszenia nauki Kościoła i życia według jej wskazań. W związku z tym w swoich listach pasterskich podkreślał znaczenie formacji duchowej i formułował propozycje mające na celu przygotowanie kapłanów do stawiania czoła złożoności współczesnego świata.

Pasterz Płocki już w pierwszych miesiącach posługi wykazał się ogromnym rozeznaniem w działalności duszpasterskiej swoich przebiterów. Wiedział i doceniał to, że w dużej mierze na ich barkach spoczywało budowanie kościołów, kaplic, salek katechetycznych oraz plebanii. W słowach pasterskich z lat 1984-1987 wymienia ok. 40 powstających obiektów sakralnych, których budowa uzależniona była od wsparcia materialnego i modlitewnego ze strony wiernych, ale przede wszystkim od ofiarności i wytrwałości duszpasterzy.⁶⁴ Nie oznacza to jednak, że kapłana – budowniczego można uznać za pewnego rodzaju model przebitera dla Biskupa Kamińskiego. Był on świadom, że z jednej strony wymagania stawiane księżom są często dalekie od ich przygotowania i misji, ale z drugiej strony to od ich poświęcenia uzależnione jest powstawanie miejsc modlitwy na terenie całej diecezji. Nie chciał jednak, aby koncentracja sił na sprawach materialnych odbijała się negatywnie na rozwoju duchowym kapłana i powierzonych mu owiec. W takim właśnie kierunku szło jego nauczanie pasterskie skierowane do kapłanów. Niemal przy każdej okazji przypominał im, że źródłem powołania i fundamentem tożsamości kapłańskiej jest Chrystus. Niespełna dwadzieścia lat później, tj. 25 maja 2006 r., to samo przesłanie do duchowieństwa polskiego, zgromadzonego w archikatedrze św. Jana w Warszawie, skieruje papież Benedykt XVI, podkreślając, że „nie wymaga się od księdza, by był ekspertem w sprawach ekonomii, budownictwa czy

⁶⁴ Por. Z. Kamiński, *Słowa pasterskie w sprawie budownictwa sakralnego* (12 października 1984 r.), w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 13-15; por. Tenże, *Świątynie – miejscem wychowania i uświęcenia* (1 października 1985 r.), w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 28-29; por. Tenże, *Budowa kościołów wyrazem odpowiedzialności za obecność Bożą w naszych sercach* (15 października 1986 r.), w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 46-47; por. Tenże, *Prawo do wznoszenia świątyń poszanowaniem praw ludzi wierzących* (1 października 1987 r.), w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 59-60.

polityki. Oczekuje się od niego, by był ekspertem w dziedzinie życia duchowego⁶⁵.

Jednym z podstawowych wyzwań prezbitera w omawianym okresie była katechizacja. Pierwsze jednoznaczne zaproszenie do wierności posłannictwu nauczycielskiemu pojawia się w pasterskim *Liście na rozpoczęcie roku katechetycznego 1986/1987*. Biskup Kamiński, świadomy wszelkich trudów, niedogodności, ale też i ryzyka związanego z prowadzeniem katechezy, usilnie zachęca kapłanów, osoby konsekrowane i katechetów świeckich do podjęcia się tej służby, a nawiązując do słów kard. Stefana Wyszyńskiego⁶⁶, podkreśla, że właśnie gorliwość ich serc otworzy polskiej młodzieży dostęp do Chrystusa.⁶⁷ Kontekst historyczny wymagał od prezbitarów i katechetów odważnego przekazywania nie tylko prawd ewangelicznych, ale też i chrześcijańskiego dziedzictwa polskiego, gdyż na różnych poziomach życia społecznego, a szczególnie w szkole, którą Ordynariusz Płocki określał mianem marksistowskiej, trwała nieustanna walka z wiarą i chrześcijańską tradycją Polaków.⁶⁸

Jak zostało wspomniane wcześniej, z upadkiem komunizmu wiązano nadzieję nie tylko na polepszenie sytuacji Kościoła w Polsce, ale przede wszystkim na wzrost duchowy i moralny narodu polskiego. Niemniej, już w *Liście pasterskim do kapłanów na Wielki Post 1992 r.* Biskup Kamiński zwraca uwagę duszpasterzy na nowe zagrożenia pojawiające się w społeczeństwie polskim, choćby te płynące z głodu pieniądza, konsumpcjonizmu, bezrobocia czy niemoralności reklamy.⁶⁹

W posłaniu pasterskim z 1995 r. została podana krytyce ówczesna sytuacja społeczna w Polsce, gdzie pojawił się nowy fenomen – postępowych katolików, propagujących wybiórcze traktowanie prawd wiary

⁶⁵ Benedykt XVI, *Wierście w moc waszego kapłaństwa! Przemówienie podczas spotkania w archikatedrze św. Jana* (25 maja 2006 r.), „L'Osservatore Romano” wyd. pol. (2006) nr 6-7, s. 16-17.

⁶⁶ Chodzi o fragment mowy pogrzebowej wygłoszonej 18 sierpnia 1977 r. podczas pogrzebu abp. Antoniego Baraniaka. Zob. M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość i posługa Stefana Kardynała Wyszyńskiego, Prymasa Tysiąclecia*, t. IV, Warszawa 2002, s. 1977.

⁶⁷ Por. Z. Kamiński, *List pasterski na rozpoczęcie roku katechetycznego 1986/87*, w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 40.

⁶⁸ Por. Tamże, s. 41.

⁶⁹ Por. Z. Kamiński, *List do kapłanów 1992*, s. 227

i moralności. Pasterz ostrzegał też przed bezkarną i nachalną nagonką na Kościół i świętość w prasie, telewizji czy reklamie oraz na programowe osłabianie instytucji małżeństwa i rodziny.⁷⁰

W obliczu wymienionych zagrożeń uzasadnione jest pytanie o rodzaj wsparcia udzielonego prezbiterom przez biskupa diecezjalnego. W pierwszej kolejności uderza jego troska i empatia, wynikająca ze świadomości, że duszpasterzom może towarzyszyć poczucie osamotnienia, ludzkie zmęczenie, zniechęcenie, a nawet pytanie o sens działania. Zdaniem Pasterza, kapłan w obliczu tych zagrożeń powinien, wsłuchując się w Chrystusowe słowa otuchy: „Nie bójcie się” (*Mt* 28, 10), dbać stale o swoją formację i, jak wskazuje, „winna to być formacja zarówno wewnętrzna, zmierzająca do pogłębienia życia duchowego, jak też formacja duszpasterska i intelektualna zarazem”⁷¹. *Formatio permanens* ma zatem składać się z ciągłego pogłębiania wszystkich wymiarów formacji i ich syntezy.⁷² Na szczególną uwagę zasługuje ta ostatnia umiejętność, czyli zdolność harmonijnego łączenia formacji duchowej, intelektualnej, ludzkiej oraz duszpasterskiej, co ma pozwolić kapłanowi na stopniowe tworzenie wewnętrznej jedności i wzrastanie ku dojrzałości.⁷³ W obrazowy sposób Biskup Kamiński ukazał, jak bolesne dla prezbitera są skutki zaniechania stałej pracy nad sobą. Brak stałej formacji prowadzi do stopniowego eliminowania z życia kolejnych jej wymiarów. Z powodu braku i sił najpierw eliminuje się naukę, czyli formację intelektualną, a następnie, aby sprostać wielości zadań duszpasterskich eliminuje się życie wewnętrzne. To odcięcie się od Źródła, z kolei, paraliżuje duszpasterstwo i sprawia, że nie jest ono ani żywe, ani skuteczne.⁷⁴

W obliczu wyzwań i pojawiających się coraz to nowych zagrożeń prezbiter sam z siebie powinien dbać o własny rozwój. Pasterz płocki przypomina, że ludzie obdarzają szacunkiem i zaufaniem takiego duszpasterza, który poprzez rozmodlenie, skromność i otwartość jest

⁷⁰ Por. Z. Kamiński, *List do kapłanów* 1995, s. 189-192.

⁷¹ Z. Kamiński, *List do kapłanów* 1992, s. 230.

⁷² Por. Tamże.

⁷³ Por. PDV, 72; por. DPŻK, 70.

⁷⁴ Por. Z. Kamiński, *List do kapłanów* 1992, s. 231.

świadkiem Chrystusa, a przez solidne przygotowanie, mądrość i czytanie staje się świadkiem losów ludzi.⁷⁵ Wielokrotnie wskazuje on swoim kapłanom wzór takich pasterzy, skupiając się głównie na dziedzictwie Kościoła na Mazowszu. W sposób szczególny zachęca do zgłębiania życia i działalności abp. Antoniego Juliana Nowowiejskiego, którego wskazuje jako Pasterza, Nauczyciela i Męczennika.⁷⁶ Nie boi się też dać za przykład kapłanów, którzy w tamtych czasach umierali, a byli godni naśladowania ze względu na ich zasługi, kapłańskie życie, a szczególnie z uwagi na ich permanentną pracę nad sobą. Nawiązując do księży rozmodlonych i mądrych wspominał m.in. plockich prezbiterów: ks. Witolda Białego, ks. Tadeusza Króla, ks. Szczepana Soszyńskiego.⁷⁷

Troska Biskupa Kamińskiego o formację kapłanów nie ograniczała się jedynie do wskazówek i pouczeń. Konkretnym wyrazem jego zaangażowania były organizowane rokrocznie w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku kursy teologiczno-duszpasterskie, które zazwyczaj rozpoczynały się wspólną modlitwą, a następnie zaproszeni goście zgłębiali wskazane im tematy. Dały one początek tzw. Dniom Pastoralnym, organizowanym do dzisiaj w diecezji plockiej. W 1987 r. problemy duszpasterza i jego posługi omawiał bp Ignacy Tokarczuk, a ks. Andrzej Rojewski, wykładowca liturgiki z plockiego seminarium, wygłosił referat o pastoralnym wymiarze Mszału Pawła VI.⁷⁸ Dwa lata później, w 1989 r., temat został niejako narzucony przez dwudziestolecie Encykliki Pawła VI *Humanae vitae* oraz przez dziesięciolecie Synodu Biskupów poświęconego rodzinie.⁷⁹ Obowiązkowy udział w tych spot-

⁷⁵ Por. *List do kapłanów 1989*, s. 95.

⁷⁶ Por. Z. Kamiński, *Słowo wstępne*, w: „*Pastori. Magistro. Martyri*”. Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908-1941). *W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci*, red. A. Suski, W. Góralski, T. Żebrowski, Płock 1991, s. 5-6; por. Tenże, *List pasterski w pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci Arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego*, w: *Z Tumskiego Wzgórza*, s. 160-164.

⁷⁷ Por. Z. Kamiński, *List do kapłanów 1989*, s. 95.

⁷⁸ Por. Zygmunt Kamiński, *Zarządzenie w sprawie kursu teologiczno-duszpasterskiego dla kapłanów Diecezji Płockiej (7 kwietnia 1987 r.)*, MPP, (1987) nr 6-8, s. 255.

⁷⁹ Por. Zygmunt Kamiński, *Zarządzenie w sprawie kursu teologiczno-duszpasterskiego dla kapłanów Diecezji Płockiej (21 lutego 1989 r.)*, MPP, (1989) nr 7-8, s. 236.

kaniach był okazją formacji intelektualnej i duchowej oraz do kapłańskiego spotkania.

Ważnym krokiem określającym formy i środki formacji, a tym samym przygotowującym na wszelkie trudności wewnętrzne i zewnętrzne było ogłoszenie *Dekretu o permanentnej formacji kapłanów Diecezji Płockiej* dnia 14 lipca 1993 r., który jednocześnie był konkretną odpowiedzią Pasterza Płockiego na Posynodalną Adhortację apostolską *Pastores dabo vobis*. Idąc za dokumentem papieskim, który zdywersyfikował potrzeby formacji kapłanów młodych, w wieku średnim oraz starszych, Pasterz płocki postanowił przygotować konkretne programy formacyjne dla neoprezbiterów, kapłanów od drugiego do czwartego roku kapłaństwa, prezbiterów od ósmego do dziesiątego roku przygotowujących się do pełnienia zadań proboszcza oraz kapłanów seniorów.⁸⁰ Oprócz obowiązkowych trzydniowych rekolekcji, poszczególni prezbiterzy mieli wyznaczoną liczbę i tematykę spotkań i konferencji na szczeblu diecezjalnym, dekanalnym i parafialnym. Warto podkreślić, że te spotkania dla wszystkich grup wiekowych miały na celu zgłębianie treści i ich syntezę z życiem prezbiterów.

To samo zadanie stawia sobie jeden z ostatnich aktów administracyjnych Biskupa Kamińskiego w diecezji płockiej, a mianowicie podpisane 6 maja 1999 r. *Zarządzenie o stałej formacji kapłanów diecezji płockiej*. Dokument ten można uznać za podsumowanie działalności Pasterza i jego swoisty testament dla ówczesnych i przyszłych pokoleń prezbiterium płockiego, gdyż w pierwszych zdaniach *Zarządzenia*, cytując *Dyrektorium o życiu i posłudze kapłanów*, stwierdza jasno, że stałej formacji w życiu kapłana nigdy nie można uznać za zakończoną.⁸¹ Tę samą myśl wyraża już jako arcybiskup senior archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, gdy – podsumowując niejako swoją służbę dla Kościoła – stwierdza, że „nad powołaniem trzeba pracować przez całe lata, nie wystarczy nawet najlepsze wykorzystanie czasu seminarium”⁸².

⁸⁰ Por. Z. Kamiński, *Dekret o permanentnej formacji kapłanów Diecezji Płockiej*, MPP (1995) nr 9, s. 599-601.

⁸¹ Por. Z. Kamiński, *Zarządzenie o stałej formacji kapłanów Diecezji Płockiej*, MPP (1999) nr 5, s. 264; por. DPŻK, 73.

⁸² *Życie jest nam dane i zadane*, dz. cyt., s. 61.

ZAKOŃCZENIE

Analiza nauczania i działalności biskupa Zygmunta Kamińskiego w diecezji płockiej jednoznacznie wykazała jego troskę o stałą formację presbiterów, która z każdym rokiem jego posługi na Mazowszu nabierała coraz bardziej konkretnych form i środków, odpowiadających zarówno potrzebom duchownych, jak i powierzonych im wiernych świeckich. Początkowo Pasterz Płocki, odwołując się szczególnie do Soboru Watykańskiego II i do nauczania Papieża Polaka, akcentował konieczność zgłębiania tożsamości kapłańskiej poprzez nieustanną formację; w późniejszych latach jego posługi w diecezji płockiej zagadnienie to zostało ubrane w formę dekretów i zarządzeń. Choć od pierwszych jego nauk w diecezji płockiej minęło ponad czterdzieści lat, to z pozostawionego nauczania mogłyby korzystać również nowe pokolenia presbiterów. Dzieje się tak również dlatego, że tożsamości kapłańskiej nie definiuje się wciąż na nowo, w zależności od klimatu danej epoki czy od potrzeb duszpasterskich.⁸³

Podsumowując, należy stwierdzić, że Biskup Kamiński, po pierwsze, przypomniał, że od momentu powołania aż do śmierci kapłan jest związany z Chrystusem. Istotą życia kapłana i jego głęboką tożsamością jest działanie *in persona Christi* i właśnie z tej prawdy wynika wszystko, co prowadzi do głębokiej zażyłości z Jezusem, a zatem modlitwa osobista i wspólnotowa, głębokie przeżywanie Eucharystii oraz sakrament pokuty.

Po drugie, podkreślał on, że sakrament kapłaństwa wyciska również niezatarty charakter duchowy, z którego powinien wypływać też specyficzny sposób życia. Kapłaństwo zatem wypełnia całe życie presbitera, prowadząc do troski o więzi z biskupem, z presbiterium diecezjalnym oraz z wiernymi świeckimi.

Po trzecie – wskazywał Ordynariusz – zmieniające się konteksty historyczne, nie zmieniają tożsamości kapłańskiej, ale wymagają od presbitera solidnego przygotowania intelektualnego oraz poszukiwania

⁸³ Por. R. Sarah, *Na wieczność. Rozważania nad obliczem kapłaństwa*, tłum. A. Kuryś, Warszawa 2022, s. 66.

nowych form duszpasterskich, dzięki czemu ma on w pełni podjąć rolę samego Chrystusa Nauczyciela, Pasterza i Kapłana.⁸⁴

Najważniejszą jednak troską pasterską, którą Biskup Kamiński przekazywał w formie prośby, zachęty oraz zadekretowanego obowiązku, jest ta, by kapłan nigdy nie zaniechał własnej formacji, czyli świadomej i wytrwałej pracy nad sobą, bo przygotowanie seminaryjne daje jedynie zręby życia kapłańskiego⁸⁵. Niemniej, tak jak podczas formacji seminaryjnej powołanym towarzyszą formatorzy, tak również po święceniach kapłan powinien mieć duchowe towarzyszenie i wsparcie ze strony wspólnoty, braci kapłanów, a przede wszystkim ze strony biskupa.

WYKAZ SKRÓTÓW

DB	Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele <i>Christus Dominus</i> (28 października 1965 r.).
DFK	Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej <i>Optatam totius</i> (28 października 1965 r.).
DK	Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów <i>Presbyterorum ordinis</i> (7 grudnia 1965 r.).
DPŻK	Kongregacja ds. Duchowieństwa, <i>Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów</i> (31 stycznia 1994 r.).
KK	Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele <i>Lumen gentium</i> (21 listopada 1964 r.).
List do kapłanów 1989	Z. Kamiński, <i>List pasterski do kapłanów</i> (6 lutego 1989 r.), w: Tenże, <i>Z Tumskiego Wzgórza. Przepowiadanie pasterskie Biskupa Zygmunta Kamińskiego 1984-1994</i> , red. K. Dziadał, H. Seweryniak, Płock 1994, s. 91-97.
List do kapłanów 1992	Z. Kamiński, <i>List Pasterski do Kapłanów na Wielki Post</i> (12 marca 1992 r.), w: Tenże, <i>Z Tumskiego Wzgórza. Przepowiadanie pasterskie Biskupa Zygmunta Kamińskiego 1984-1994</i> , red. K. Dziadał, H. Seweryniak, Płock 1994, s. 227-232.
List do kapłanów 1995	Z. Kamiński, <i>List do Kapłanów na Wielki Post 1995</i> , „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1995) nr 4, s. 189-199.
MPP	„Miesięcznik Pasterski Płocki”.

⁸⁴ KK, 21.

⁸⁵ Por. Z. Kamiński, *List do kapłanów 1992*, s. 230.

- PDV Jan Paweł II, Posynodalna Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* o formacji kapłanów we współczesnym świecie (25 marca 1992 r.).
- Z Tumskiego Wzgórza Z. Kamiński, *Z Tumskiego Wzgórza. Przepowiadanie pasterskie Biskupa Zygmunta Kamińskiego 1984-1994*, red. K. Dziadak, H. Seweryniak, Płock 1994.

STRESZCZENIE

Artykuł omawia zagadnienie formacji stałej prezbiterium diecezji płockiej w okresie posługi biskupa Zygmunta Kamińskiego, tj. w latach 1984-1999. Analiza wybranych tekstów tego Biskupa Płockiego, szczególnie trzech listów skierowanych do kapłanów oraz niektórych aktów administracyjnych i działalności duszpasterskiej pozwala, po pierwsze, na ukazanie konkretnej troski biskupa o prezbiterów. Po drugie, daje możliwość nakreślenia konkretnego profilu kapłana i wskazania propozycji formacji permanentnej prezbiterów. W artykule zostają omówione trzy zagadnienia ważne dla biskupa Kamińskiego, a mianowicie: tożsamość kapłańska, wspólnota kapłańska oraz kapłan wobec współczesnych wyzwań świata.

Słowa klucze: bp Zygmunt Kamiński, diecezja płocka, formacja stała, *formatio permanens*, kapłaństwo, wspólnota, jedność kapłańska

ABSTRACT

The article discusses the issue of the permanent formation of the presbytery of the Diocese of Płock during the ministry of Bishop Zygmunt Kamiński, i.e. in the years 1984-1999. An analysis of selected texts of that Bishop of Płock, particularly three letters addressed to priests and some administrative acts and pastoral activities, allows, first of all, to show the bishop's specific concern for priests. Secondly, it provides an opportunity to outline a specific profile of a priest and to propose permanent formation for priests. The article discusses three issues important to Bishop Kamiński: priestly identity, priestly community, and the tasks of priests in the face of contemporary challenges.

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI, *Wierście w moc waszego kapłaństwa! Przemówienie podczas spotkania w archikatedrze św. Jana* (25 maja 2006), „L'Osservatore Romano” wyd. pol. (2006) nr 6-7, s. 15-17.

- Franciszek, *Discorso del Santo Padre Francesco ai Seminaristi dell'Arcidiocesi di Agrigento* (24 novembre 2018) https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2018/november/documents/papa-francesco_20181124_seminaristi-agrigento.html (dostęp: 10.11.2025).
- Glicner Z., *Rekolekcje Ks. Biskupa Zygmunta Kamińskiego dla kapłanów płockich*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1985) nr 12, s. 462.
- Jan Paweł II, Posynodalna Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996, s. 409-538.
- Jan Paweł II, Posynodalna Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 191-267.
- Jan Paweł II, *Spotkanie z alumnami, kapłanami i siostrami zakonnymi w bazylice katedralnej (Szczecin, 11 czerwca 1987 r.)*, w: *Jan Paweł II w Polsce. 2-10 VI 1979, 16-23 VI 1983, 8-14 VI 1987. Przemówienia i homilie*, Warszawa 1991, s. 616-625.
- Kamiński Z., *Dekret o pasterskim posługiwaniu księży biskupów*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1991) nr 12, s. 527-528.
- Kamiński Z., *Dekret o permanentnej formacji kapłanów Diecezji Płockiej*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1995) nr 9, s. 599-601.
- Kamiński Z., *Dekret w sprawie częstotliwości sprawowania Mszy św.*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1985) nr 3, s. 93-94.
- Kamiński Z., *List do kapłanów na Wielki Post 1995*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1995) nr 4, s. 189-199.
- Kamiński Z., *Słowo wstępne*, w: „*Pastori. Magistro. Martyri*”. Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908-1941). *W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci*, red. A. Suski, W. Góralski, T. Żebrowski, Płock 1991, s. 5-6.
- Kamiński Z., *Z Tumskiego Wzgórza. Przepowiadanie pasterskie Biskupa Zygmunta Kamińskiego 1984-1994*, red. K. Dziadak, H. Seweryniak, Płock 1994.
- Kamiński Z., *Zarządzenie o stałej formacji kapłanów Diecezji Płockiej*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1999) nr 5, s. 262-269.
- Kamiński Z., *Zarządzenie w sprawie kursu teologiczno-duszpasterskiego dla kapłanów Diecezji Płockiej (7 kwietnia 1987)*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1987) nr 6-8, s. 255.
- Kamiński Z., *Zarządzenie w sprawie kursu teologiczno-duszpasterskiego dla kapłanów Diecezji Płockiej (21 lutego 1989)*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1989) nr 7-8, s. 236.
- Kamiński Z., *Zarządzenie w sprawie święceń kapłańskich*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1993) nr 9, s. 601-602.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 2022.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyktorium o posłudze i życiu kapłanów*, Città del Vaticano 1994.

- Łatka R., *Stosunki państwo–Kościół w latach osiemdziesiątych na przykładzie wizyt Jana Pawła II w Krakowie*, w: *Stosunki państwo–Kościół w Polsce w latach 1944–2010. Studia i materiały*, red. R. Łatka, Kraków 2013.
- Łatka R., *Zmienna amplituda stosunków państwo–Kościół katolicki w PRL w latach 80. XX w.*, „Res Historica” (2015) nr 39, s. 225-256.
- Mandziuk J., Wejman G., Kamiński Zygmunt, w: *Słownik polskich teologów katolickich 2004-2013*, t. 10, red. T. Błaszczyk, W. Gliński, J. Mandziuk, Warszawa 2019, s. 466-473.
- Mariański J., *Diecezja Płocka przed rokiem 2000*, w: *XLII Synod Diecezji Płockiej (1987-1991)*, red. W. Góralski, J. Mackiewicz, Płock 1992, s. 27-58.
- Misiak R., *Życie i posługa pasterska arcybiskupa Zygmunta Kamińskiego. Lublin – Płock – Szczecin*, „Zeszyty Katechetyczne” (2006) nr 3-4, s. 16-37.
- Mój powszedni dzień. Wywiad z Biskupem Zygmuntem Kamińskim, rozmawiają R. Kamiński i G. Ostrowski*, „Sursum Corda. Czasopismo Studentów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku”, edycja specjalna LXXI (1998) nr 4, s. 6-7.
- Romaniuk M.P., *Życie, twórczość i posługa Stefana Kardynała Wyszyńskiego, Prymasa Tysiąclecia*, t. IV, Warszawa 2002.
- Sarah R., *Na wieczność. Rozważania nad obliczem kapłaństwa*, Warszawa 2022.
- Selejda R., *Kapłan penitentem i szafarzem sakramentu pokuty i pojednania*, „Collectanea Theologica” 80 (2010) nr 1, s. 57-80.
- Sikorski A., Wołyniec W., *In persona Christi*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, Lublin 1997, kol. 263-264.
- Sikorski B., *Dekret Nr 2033/84*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1984) nr 3, s. 94.
- Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius* (28 października 1965 r.).
- Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (28 października 1965 r.).
- Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* (7 grudnia 1965 r.).
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (21 listopada 1964 r.).
- Statut Soborowego Studium Teologiczno-Pastoralnego*, w: *XLII Synod Diecezji Płockiej (1987-1991)*, red. W. Góralski, J. Mackiewicz, Płock 1992, s. 204-205.
- Vitali D., *Le novità del concilio Vaticano II sul ministero ordinato*, „Seminarios” 66 (2021) nr 228, s. 97-116.
- Wątroba J., *Permanentna formacja duchowa kapłanów w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (1963-1994)*, Częstochowa 1999.
- Wybult W.J., *Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej 1989-2019: studium historyczno-prawne*, Płock 2019.
- XLII Synod Diecezji Płockiej (1987-1991)*, Płock 1992.
- Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999.
- Życie jest nam dane i zadane. Z ks. abp. Zygmuntem Kamińskim rozmawia Maciej Drzonek*, Sandomierz 2009.